

# PERSONAS IZDARĪTS NOZIEDZĪGS NODARĪJUMS UN SODĀMĪBA KĀ LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMĒ PAREDZĒTO TIESĪBU IZVĒLĒTIES NODARBOŠANOS UN DARBAVIETU IEROBEŽOJUMS

## CRIMINAL OFFENCE AND CRIMINAL RECORD AS A RESTRICTION OF THE RIGHT TO CHOOSE AN EMPLOYMENT AND WORKPLACE PROVIDED FOR IN REPUBLIC OF LATVIA CONSTITUTION

**Evija Vīnkalna, Mg. soc.**

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes  
Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore

### Summary

The first sentence of the Section 106 of the Constitution of the Republic of Latvia (Constitution) states that “everyone has the right to freely choose their employment and workplace according to their abilities and qualifications”. These rights are not absolute, the Section 116 of the Constitution provides for possibility of restrictions “in circumstances provided for by law in order to protect the rights of other people, the democratic structure of the State, and public safety, welfare and morals”. The aim of the article is to discuss the legal restrictions on the choice of employment and workplace, their assessment in connection with a criminal offence committed by a person and criminal record.

**Atslēgvārdi:** darbavieta, ierobežojums, nodarbošanās, noziedzīgs nodarījums, sodāmība

**Keywords:** workplace, restriction, employment, criminal offence, criminal record

### Ievads

Ikviens tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavieta atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai noteiktas Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk arī – Satversme) 106. panta pirmajā teikumā.<sup>1</sup> Paredzētais attiecināms uz personas

---

<sup>1</sup> Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmais teikums nosaka, ka “ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavieta atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai” (Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [09.02.2022. red.]).

tiesībām strādāt, tieši negarantējot tiesības uz darbu.<sup>2</sup> Šīs tiesības nav uzskatāmas par absolūtām, ņemot vērā Satversmes 116. pantā ietverto iespēju likumā paredzētos gadījumos tās ierobežot, tādējādi aizsargājot “citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”<sup>3</sup> (leģitīmos mērķus). Akcentējamas arī Satversmes 101. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības *ikvienam Latvijas pilsonim likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu*, kas, attiecībā uz Satversmes 106. pantu, ir gan *lex specialis* (ietverot 106. panta ierobežojumus, piemēram, pilsoņa tiesības pildīt valsts dienestu), gan *lex generalis* (ierobežojumiem jābūt atbilstošiem Satversmes 106. pantam).<sup>4</sup> Raksta mērķis ir pievērsties tiesību aktos noteiktiem nodarbošanās un darbavietas izvēles ierobežojumiem (turpmāk arī – ierobežojumi) saistībā ar personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu un sodāmību; to izvērtējumam.

## 1. Ierobežojumu nodarbošanās un darbavietas izvēlē izvērtējums; absolūtā aizlieguma izpratne un tā attaisnojamības kritēriji

Vērtējot tiesību aktos noteiktos ierobežojumus darbavietas un nodarbošanās izvēlē,<sup>5</sup> secināms, ka tie lielā mērā saistīti ar personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Šāda nostādne pamatojama ar noziedzīga nodarījuma<sup>6</sup> lielāku kaitējuma (radītā

<sup>2</sup> Paredzot tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu, tai skaitā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos un darbavietu. Bite I. 106. Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Piespiedu darbs ir aizliegts. Par piespiedu darbu netiek uzskatīta iesaistīšana katastrofū un to seku likvidēšanā un nodarbināšana saskaņā ar tiesas nolēmumu. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 479. lpp.; Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103, secinājumu daļas 3. punkts; 2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01, 14.2. punkts; Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01, 13.1. punkts [aplūkots 09.02.2022.].

<sup>3</sup> Satversmes 116. pantā paredzēts, ka “personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 96., 97., 98., 100., 102., 103., 106. un 108. pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”.

<sup>4</sup> Jāatbilst personas spējām un kvalifikācijai vai jābūt noteiktiem saskaņā ar Satversmes 116. pantā paredzētajiem leģitīmajiem mērķiem (Bite I. 2011, 481. lpp.); piemēram, Satversmes tiesas 10.05.2007. spriedums lietā Nr. 2006-29-0103, 17.2. punkts; Satversmes tiesas 17.12.2020. spriedums lietā Nr. 2020-18-01, 15. punkts; Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01, 16.2. punkts. Pieejams: likumi.lv [aplūkots 19.02.2022.]. Likumdevējam, normatīvos aktos paredzot kārtību, kādā personai tiek garantēta iespēja pretendēt uz noteiktiem amatiem, jānosaka šo tiesību īstenošanas un ierobežošanas līdzsvars (Kusiņš G. 101. Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu. Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Ikvienam Eiropas Savienības pilsonim, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties pašvaldību darbībā. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 390.–391. lpp.).

<sup>5</sup> Piemēram, Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts (Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [12.02.2022. red.]) u. c.

<sup>6</sup> Noziedzīgs nodarījums ir “ar nodomu (tiši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība)”, kurš paredzēts Krimināllikumā “un par kura izdarīšanu draud kriminālsods” (Krimināllikuma 6. panta pirmā daļa). Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [09.02.2022. red.].

vai iespējamā) smaguma pakāpi, salīdzinot ar citiem tiesībpārkāpumiem, svarīgas intereses apdraudot jau “tādā mērā, ka nepieciešams pret šo apdraudējumu vērsties ar krimināltiesību līdzekļiem”.<sup>7</sup>

Ierobežojumiem, kas attiecināmi uz tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu, vērsta uzmanība dažādās publikācijās;<sup>8</sup> to pamatotība vērtēta Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk arī – Satversmes tiesa) spriedumos.<sup>9</sup> Akcentējot nepieciešamību pārskatīt noteiktos ierobežojumus, izceļama arī Latvijas Republikas Tiesībsarga 2019. gada 18. oktobra vēstule Ministru prezidentam par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 3. marta sēdē atbalstītais atbildes projekts Tiesībsargam (turpmāk arī – Ministru kabineta Atbildes projekts Tiesībsargam).<sup>10</sup> Attiecībā uz noteikto ierobežojumu mīkstināšanu izdarīti jau vairāki grozījumi tiesību aktos, kas gan pamatoti ar attiecīgiem Satversmes tiesas spriedumiem (ar ko līdz tam pastāvošais regulējums atzīts par neatbilstošu),<sup>11</sup> gan balstīti Tiesībsarga un Ministru kabineta

<sup>7</sup> Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII<sup>2</sup> nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 49. lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 63., 93. lpp.

<sup>8</sup> Piemēram, Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās. Jurista Vārds, 2004, Nr. 11; Judins A. Par sodīto personu tiesībām strādāt par pedagogiem. Jurista Vārds, 2017, Nr. 31. Pieejams: <https://juristavards.lv>; Osipova S. Sodītas personas kā valsts stigmatizēta grupa Satversmes tiesas judikatūrā. Socrates. RSU elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. 2021, Nr. 2, 24.–39. lpp. Pieejams: <https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream>; Zuļķis J. Taisnīgs sods un sodāmība. Jurista Vārds, 2017, Nr. 22. Pieejams: <https://juristavards.lv>; Lačanovskis G. Sodāmība un tās sekas uz karjeru. 2015. gada 28. oktobris. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/>; Skutele S. Kriminālprocesa pret personu ietekme uz profesiju. 2020. gada 4. jūnijs. Pieejams: <https://www.rusanovs.lv/news/kriminalprocesa-pret-personu-ietekme-uz-profesiju/>. [aplūkots 15.02.2022.].

<sup>9</sup> Piemēram, atzīstot attiecīgo apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedumā lietā Nr. 2020-36-01, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra spriedumā lietā Nr. 2020-18-01, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr. 2017-07-01. Apstrīdētās normas atbilstību atzīstot Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedumā lietā Nr. 2020-50-01. Ierosinātas lietas “Par likuma “Par tiesu varu” 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam”; “Par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkta un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 “Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi” 4. pielikuma 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam”. Pieejams: [satv.tiesa.gov.lv](http://satv.tiesa.gov.lv) [aplūkots 09.02.2022.].

<sup>10</sup> Latvijas Republikas Tiesībsarga 2019. gada 18. oktobra vēstule Nr. 1-8/19 Ministru prezidentam par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu; Ministru kabineta 2020. gada 3. marta sēdē atbalstītais Atbildes projekts Tiesībsargam “Par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu” (ar pielikumu “Apkopojums par aizliegumiem nozaru likumos sakarā ar personas agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu”). Latvijas Republikas Ministru kabineta sēdes protokollēmums (projekts). Latvijas Republikas Ministru kabineta tiesību aktu projekti. Ar atbildes vēstulei pievienoto Ministru kabineta sēdes protokollēmumu ministriņām, Finanšu izlūkošanas dienestam un Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam tika uzdots, ievērojot atbildes vēstulē ietvertos secinājumus, sagatavot un iesniegt Valsts kancelejā priekšlikumus grozījumiem savas nozares likumos un Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz personām paredzētajiem aizliegumiem vai ierobežojumiem saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40479255> [aplūkots 09.02.2022.].

<sup>11</sup> Piemēram, Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts.

iepriekš minētā ierobežojumu pārskatīšanā, tostarp izvērtējot attiecīgo ierobežojumu absolūtā rakstura turpmākas saglabāšanas nepieciešamību.<sup>12</sup>

Latvijas Republikas Satversmes tiesas judikatūrā līdz šim bijusi raksturīga tieši absolūta rakstura aizliegumu izvērtēšana. Absolūtais aizliegums nozīmē tā attiecināšanu uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, nepieļaujot izņēmumus, to nosakot uz nenoteiktu laiku (uz mūžu).<sup>13</sup> Atzīmējams, ka absolūtā aizlieguma izpratnē pausti arī atšķirīgi viedokļi, piemēram, par tādu neuzskatot gadījumus, kad aizliegums attiecināms tikai uz noteiktu daļu noziedzīgu nodarījumu (piemēram, tišiem noziedzīgiem nodarījumiem).<sup>14</sup> Tomēr arī šādos gadījumos aizliegums attiecināms uz ikvienu pie noteiktas grupas (par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu) piederošu personu uz nenoteiktu laiku.<sup>15</sup> Attiecībā uz absolūtā aizlieguma izvērtējumu, ņemot vērā tā stingri ierobežojošo raksturu, pieļauta iespēja "likumdevējam šādu tiesību normu pieņemšanas procesā" izvirzīt stingrākas prasības aizlieguma pamatojumā un izvērtējumā.<sup>16</sup> Vienlaikus attiecībā uz valsts dienestā esošām personām atzīts, ka absolūtais aizliegums "pats par sevi vēl nenozīmē, ka vienmēr šādas tiesību normas pieņemšanā likumdevējam būtu izvirzāmas stingrākas prasības attiecībā uz aizlieguma pamatojumu un izvērtējumu" un "ievērojot valsts dienesta īpašo lomu un statusu, kā arī likumdevēja plašo rīcības brīvību šajā jomā, uz šo īpašo prasību tiesiskuma izvērtējumu nav attiecināma absolūtā aizlieguma satversmības

---

<sup>12</sup> Grozījumi Militārā dienesta likumā: LV likums. Pieņemts 11.02.2021.; Grozījumi Latvijas Republikas Zemessardzes likumā: LV likums. Pieņemts 11.02.2021. Attiecīgo grozījumu anotācijās, tai skaitā veikta norāde uz Tiesībsarga Ministru prezidentam iesniegto 2019. gada 18. oktobra vēstuli Nr. 1-8/19 *par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu un Ministru kabineta 2020. gada 3. marta sēdē atbalstīto atbildes projektu tiesībsargam "Par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu" un pie tā pievienoto pielikumu "Apkopojums par aizliegumiem nozaru likumos sakarā ar personas agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu"*. Pieejams: <http://titania.saeima.lv> [aplūkots 12.02.2022.].

<sup>13</sup> Piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01, 12.3. punkts; Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2020-18-01 (piemēram, sprieduma 10., 11. punkts – pieaicināto personu – LU Juridiskās fakultātes profesores *Dr. iur. V. Liholajas*; LU Juridiskās fakultātes asociētās profesores *Dr. iur. A. Kārkliņas* norādītais viedoklis, 16.2., 20. punkts); Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01, 18. punkts. Pieejams: <https://www.satv.ties.gov.lv/> [aplūkots 19.02.2022.].

<sup>14</sup> Ar ko pausts uzskats, ka aizliegums nav absolūts, jo attiecināms tikai uz tādām personām, kuras sodītas par tišu noziedzīgu nodarījumu (Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01, 13. punkts).

<sup>15</sup> Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01, 13. punkts [aplūkots 19.02.2022.].

<sup>16</sup> Piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01, 12.3. punkts; Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01, 18. punkts; Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01, 13. punkts. Pieejams: <https://www.satv.ties.gov.lv/> [aplūkots 19.02.2022.].

izvērtēšanas metodoloģija”,<sup>17</sup> ar to zināmā mērā paredzot izņēmumu absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģijas pielietošanā, kas, domājams, vēl varētu tikt turpmāk vērtēts.<sup>18</sup>

Tādējādi katram personas tiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ar likumu, pamatotam ar leģitīmu mērķi, samērīgam ar tā leģitīmo mērķi un nepieciešamam katrā konkrētā gadījumā.<sup>19</sup>

Satversmes tiesa savā judikatūrā attiecīgās apstrīdētās normas (noteiktos ierobežojumus) pārsvarā atzinusi par neatbilstošām. Piemēram, Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktu, ciktāl tas noteica absolūtu aizliegumu personai, kura tikusi sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, strādāt par pedagogu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam.<sup>20</sup> Saskaņā ar spēkā esošo regulējumu Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts nosaka aizliegumu strādāt par pedagogu tādai personai, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), pieļaujot izņēmuma gadījumus (“kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests izvērtējis, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, un atļāvis šai personai strādāt par pedagogu”). Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma 31. panta ceturtās daļas 2. punktu un 37. panta ceturtās daļas 2. punktu atzīstot par neatbilstošu, spēkā esošajā regulējumā attiecīgos aizliegumus jau mainot uz terminētiem. Savukārt Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma

<sup>17</sup> Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01, 13. punkts. (Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkta (ciktāl tas liedz atrasties dienestā Valsts policijā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/> [aplūkots 18.02.2022.]. Minētais izsvērts Satversmes tiesas vairāku tiesnešu atsevišķajās domās, piemēram, norādot, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam (Satversmes tiesas tiesneša A. Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01); akcentējot atkāpšanos no absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģijas un jaunas pieejas piemērojamās metodoloģijas noteikšanas ieviešanu (Satversmes tiesas tiesneša A. Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01); atzīstot, ka apstrīdētā norma būtu “izvērtējama kā jebkurš cits pamattiesības ierobežojums” (Satversmes tiesas tiesneša J. Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01). 2021. gada 28. jūnijs. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/> [aplūkots 19.03.2022.].)

<sup>18</sup> Normas, kas liedz pildīt dienestu Valsts policijā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījuma izdarīšanu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst Satversmei. Jurista Vārds, 2021, 11. jūnijs. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas> [aplūkots 18.02.2022.].

<sup>19</sup> Libiņa-Egnere I. Tiesību ierobežojumam jābūt pamatotam ar leģitīmu mērķi. Aptauja: Vai ir jāievēro tiesību normas, kurām persona nepiekrīt. Jurista Vārds, 2020, Nr. 45. Pieejams: [juristavards.lv](https://juristavards.lv) [aplūkots 12.02.2022.]; piemēram, Satversmes tiesas 17.12.2020. spriedums lietā Nr. 2020-18-01, 15. punkts. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv> [aplūkots 19.03.2022.].

<sup>20</sup> Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/>. Arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punktu atzīstot par neatbilstošu (apstrīdētā norma noteica, ka “bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni, nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus personas (izņemot personas, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot), kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas”). Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/> [aplūkots 19.02.2022.].

4. panta 4. punkts, ciktāl tas liedz atrasties dienestā Valsts policijā personai, kura sodīta par tišu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atzīts par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.<sup>21</sup> Pievienojoties šādam atzinumam, vienlaikus atzīstams, ka Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punktā ietvertais attiecināms uz plašu personu loku, kas ļautu tā pamatotību vēl vērtēt, piemēram, attiecībā uz Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā esošām amatpersonām.<sup>22</sup>

## **2. Ministru kabineta Atbildes projekta Tiesībsargam nozīme un iespējamība neattiecināt aizliegumu uz personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas, būdamas nepilngadīgas**

Ar Ministru kabineta 2020. gada 3. marta sēdē atbalstīto Atbildes projektu Tiesībsargam “Par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu” kā izvērtējamie attiecībā uz noteiktajiem ierobežojumiem izvirzīti dažādi kritēriji (piemēram, aizlieguma nepieciešamība; iespējamība attiecināt aizliegumu tikai uz tišiem noziedzīgiem nodarījumiem, iespējamība absolūtu aizliegumu atcelt, veicot individuālu izvērtējumu u. c.).<sup>23</sup> Piemēram, Militārā dienesta likumā ar 2021. gada 11. februāra likumu izdarīti grozījumi,<sup>24</sup> ar kuriem likuma 16. pantā ietverta iespēja

<sup>21</sup> Apstrīdētā norma – Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkts: dienestā var atrasties persona, kura nav sodīta par tišu noziedzīgu nodarījumu – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/> [aplūkots 19.02.2022.].

<sup>22</sup> Vīnkalna E. Absolūtā aizlieguma pastāvēšana nebūtu apšaubāma. Jurista Vārds, 2021, Nr. 33. Pieejams: <https://juristavards.lv> [aplūkots 18.02.2022.].

<sup>23</sup> Kā izvērtējamie jautājumi izvirzīti: 1) aizlieguma turpmāka nepieciešamība; 2) iespējamība attiecināt aizliegumu tikai uz tišiem noziedzīgiem nodarījumiem; 3) iespējamība attiecināt aizliegumu tikai uz atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem; 4) iespējamība attiecināt aizliegumu tikai uz atsevišķu noziedzīgu nodarījumu grupām (piemēram, tautsaimniecībā; valsts institūciju dienestā u. c.); 5) iespējamība attiecināt aizliegumu, ņemot vērā noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju (piemēram, attiecinot uz sevišķi smagiem noziegumiem; sevišķi smagiem noziegumiem un smagiem noziegumiem; noziegumiem); 6) iespējamība neattiecināt aizliegumu uz personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas, būdamas nepilngadīgas; 7) iespējamība absolūtu aizliegumu aizstāt ar terminētu aizliegumu (tādu, kas beidzas ar sodāmības dzēšanu vai noņemšanu); 8) iespējamība absolūtu aizliegumu atcelt, veicot individuālu izvērtējumu. Ministru kabineta 2020. gada 3. marta sēdē atbalstītais Atbildes projekts Tiesībsargam “Par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40479255> [aplūkots 09.02.2022.].

<sup>24</sup> Grozījumi Militārā dienesta likumā: LV likums. Pieņemts 11.02.2021., stājies spēkā 09.03.2021. [15.02.2022. red.].

attiecībā uz noteikto absolūto aizliegumu veikt individuālu izvērtējumu.<sup>25</sup> Līdzīgi ar 2021. gada 11. februāra likumu grozījumi veikti arī Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 14. pantā.<sup>26</sup>

No minētajiem kritērijiem akcentējama ir iespējamība neattiecināt aizliegumu uz personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas, būdamas nepilngadīgas. Šā izņēmuma tiešs ietvērums normatīvajā regulējumā līdz šim nav bijis raksturīgs (lai gan nav bijusi izslēgta iespēja to ņemt vērā gadījumos, kad normatīvajā regulējumā ir pieļauta iespēja veikt individuālu izvērtējumu. Atzīstams, ka šāds norādījums ir atbalstāms, kas zināmā mērā būtu arī vērtējams kopsakarībā ar Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojumu apstiprinātā Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai noteikto pasākumu Nr. 175.2 (ar ko paredzētas izmaiņas nepilngadīgo kriminālbildības, kriminālsodu sistēmas pilnveidošanā, akcentējot arī jauniešu veiksmīgāku integrāciju darba tirgū (ņemot vērā, ka personai nav sodāmība), uzlabojot jauniešu nodarbinātības iespējas).<sup>27</sup> Domājams, ka izvērtējamais kritērijs būtu pat paplašināms – saistot ne tikai ar nepilngadības vecumā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, bet arī jauniešu vecuma posmu.<sup>28</sup>

<sup>25</sup> Militārā dienesta likuma "16. pants. Komplektēšanas pamatprincipi (2) Militārajā dienestā nevar iesaukt un nevar pieņemt Latvijas pilsoni: 1) kas ir sodīts par tišu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, izņemot šā panta 2.<sup>2</sup> daļā minēto gadījumu; 2) kas kriminālprocesā ir atzīts par aizdomās turētu vai apsūdzēto; 3) kas par šīs daļas 1. punktā minēto noziedzīgu nodarījumu notiesāts, atbrīvojot no soda, vai kriminālprocess pret to izbeigts uz nereabilitējoša pamata, izņemot šā panta 2.<sup>2</sup> daļā minēto gadījumu; 4) kas ir sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības, izņemot šīs daļas 1. punktā minēto noziedzīgo nodarījumu, ja sodāmība nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā; (2<sup>2</sup>) Aizsardzības ministra izveidota komisija var atļaut šā panta otrās daļas 1. vai 3. punktā minētā Latvijas pilsoņa pieņemšanu militārajā dienestā, ja viņš nav izdarījis tišu smagu vai sevišķi smagu noziegumu un sodāmība ir dzēsta vai noņemta vai pēc nolēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata ir pagājuši ne mazāk kā pieci gadi."

<sup>26</sup> Grozījumi Latvijas Republikas Zemessardzes likumā: LV likums. Pieņemts 11.02.2021. [17.02.2022. red.]. Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 14. pantā (Uzņemšana Zemessardzē) tai skaitā ietverta iespēja veikt individuālu izvērtējumu, nosakot: "(4) Par zemessargu nevar būt persona: 2) kura tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā; 3) kura sodīta par tišu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, izņemot šā panta piektajā daļā minēto gadījumu; 3<sup>1</sup>) kura sodīta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības, izņemot šīs daļas 3. punktā minēto noziedzīgo nodarījumu, ja sodāmība nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā; 3<sup>2</sup>) kura par šīs daļas 3. punktā minēto noziedzīgo nodarījumu notiesāta, atbrīvojot no soda, vai kriminālprocess pret to izbeigts uz nereabilitējoša pamata, izņemot šā panta piektajā daļā minēto gadījumu; (5) Aizsardzības ministra izveidota komisija var atļaut šā panta ceturtais daļas 3. vai 3.<sup>2</sup> punktā minētās personas uzņemšanu Zemessardzē, ja šī persona nav izdarījusi tišu smagu vai sevišķi smagu noziegumu un sodāmība ir dzēsta vai noņemta vai pēc nolēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata ir pagājuši ne mazāk kā pieci gadi."

<sup>27</sup> Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojums Nr. 210 [04.02.2022. red.].

<sup>28</sup> Norādīts, ka saskaņā ar Tieslietu ministrijas "sniegto informāciju pētījumi liecina, ka visbiežāk bērnam un jauniešiem, kas pārkāpis normatīvos aktus", vēlākā vecuma posmā nav raksturīga noziedzīgu nodarījumu izdarīšana. Pētījumos secināts, ka visvairāk noziedzīgu nodarījumu izdara "jaunieši vecumā ap 17–22 gadiem, tomēr ar laiku izdarīto noziegumu skaits sarūk (Pusaudžu procesi. <https://www.arstipsihoterapeiti.lv/lv/pusaudzu-procesi.html>). "Bērnu un jauniešu domāšana, smadzeņu funkcijas un pieredze šajā vecuma posmā tikai veidojas. Minēto procesu nobriešana notiek līdz pat 25 gadu vecumam." Balode L. Bērni atkārtotus noziegumus izdara biežāk nekā pieaugušie. LV portāls. 2019. gada 19. jūlijs. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/306314-berni-atkartotus-noziegumus-izdara-biezak-neka-pieaugusie-2019>. [aplūkots 09.02.2022.].

### 3. Jēdzienu “sodīts” un “sodāmība” izpratne un nozīme ierobežojumu noteikšanā

Noteikto ierobežojumu sakarā izdalāma arī sodāmība. Daļā ierobežojumu noteiktais saistīts ar sodāmības (“noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas notiesāšanas vai soda noteikšanas juridiskās sekas, kas ir spēkā tiesas vai prokurora priekšrakstā par sodu noteiktajā soda izciešanas laikā, kā arī pēc tam līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai likumā noteiktajā kārtībā līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai<sup>29)</sup> pastāvēšanas laiku;<sup>30</sup> daļā – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.<sup>31</sup> Tomēr joprojām aktuāla ir nepieciešamība zināmos gadījumos aizliegumu konkretizēt,<sup>32</sup> tiesību normās lietotajam apzīmējumam “sodīta” paredzot, vai aizliegums attiecināms uz noteiktu laiku (terminēts) vai uz nenoteiktu laiku (absolūts). Piemēram, Jūrlietu pārvaldes un jūras drošības likuma 23. panta ceturtajā daļā noteikts, ka “kuģa apkalpes sastāvā nevar būt persona, kura ir sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu;<sup>33</sup> Valsts civildienesta likuma 7. panta pirmās daļas (nosakot, kādas personas var pretendēt uz ierēdņa amatu) 5. punktā noteikts: “kura nav sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem vai ir rehabilitēta vai kurai ir noņemta vai dzēsta sodāmība”;<sup>34</sup> Maksātnespējas likuma 3. panta otrajā daļā nosakot, ka par administratoru nevar būt persona, “kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata”.<sup>35</sup> Atzīmējams, ka ar Ministru kabineta Atbildes projekta Tiesībsargam pievienoto pielikumu “Apkopojums par aizliegumiem nozaru likumos sakarā ar personas agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu” pie attiecīgā ierobežojuma arī norādīts, vai tas uzskatāms par terminētu vai absolūtu. Iepriekš minētie piemēri atzīti par terminētiem, izņemot Maksātnespējas likuma 3. panta otrajā daļā noteikto daļā par personu, “pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata”, kur aizliegums atzīts par absolūtu. Šajā sakarībā būtu izvērtējuma savstarpēja atbilstība normas ietvaros, jo daļā, kur noteikts “sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu” aizliegums atzīts par labvēlīgāku rakstura (terminētu), bet daļā, kur “izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata” – jau par nelabvēlīgāku (absolūtu). Akcentējams, ka “sodīts” un “sodāmība” izpratne vērtēta arī Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 13. marta spriedumā, ar kuru atzīts, ka “tiesību normām, kas ierobežo personas tiesības atrasties dienestā”, jābūt “formulētām pietiekami skaidri” un “īpaši augsts tiesību normu skaidrības līmenis attiecināms uz tiesību normām, kas ierobežo personas tiesības atrasties dienestā, jo tās ir personai nelabvēlīgas”; savukārt, “ja šī

<sup>29</sup> Krimināllikuma 63. panta pirmā daļa.

<sup>30</sup> Piemēram, Saeimas vēlēšanu likums: LV likums. Pieņemts 25.05.1995. [22.02.2022. red.].

<sup>31</sup> Piemēram, Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums: LV likums. Pieņemts 15.06.2006. [22.02.2022. red.].

<sup>32</sup> Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās. Jurista Vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11. Pieejams: <https://juristavards.lv> [aplūkots 09.02.2022.].

<sup>33</sup> Jūrlietu pārvaldes un jūras drošības likuma; LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [21.02.2022. red.].

<sup>34</sup> Valsts civildienesta likums: LV likums. Pieņemts 07.09.2000. [22.02.2022. red.].

<sup>35</sup> Maksātnespējas likums: LV likums. Pieņemts 26.07.2010. [22.02.2022. red.].



prasība nav izpildīta, tad atzīstams, ka ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtā izstrādātu tiesību normu”.<sup>36</sup>

#### 4. Sistēmiskas pieejas ierobežojumu noteikšanā nepieciešamība

Piemēram, Valsts prezidenta ievēlēšanas likuma 3. panta 3. punktā noteikts, ka Valsts prezidenta amatā nevar ievēlēt personu, kura “ir sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, izņemot personu, kura ir rehabilitēta vai kurai sodāmība dzēsta vai noņemta”.<sup>37</sup> Savukārt likuma “Par valsts noslēpumu”<sup>38</sup> 9. panta trešās daļas 3. punktā noteikts, ka *pieeja konfidencialiem, slepeniem un sevišķi slepeniem valsts noslēpuma objektiem tiek liegta personai*, kura: “a) sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, b) notiesāta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, atbrīvojot no soda [..]”, bet likuma 12. panta 1. punktā noteikts, ka *pieeja valsts noslēpumam un tiesības to izmantot savu amata (dienesta) pienākumu veikšanai, ja nav šā likuma 9. panta trešajā daļā noteikto ierobežojumu, pēc amata ir Valsts prezidentam*. Salīdzinājumam jāmin, ka Tiesībsarga likuma<sup>39</sup> 7. panta pirmās daļas 6. punkts tieši paredz, ka par tiesībsarga amata kandidātu var izvirzīt personu, “kura atbilstoši likuma prasībām ir tiesīga saņemt speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam”. Savukārt likuma “Par prakses ārstiem” 4. pantā paredzēts, ka par prakses ārstu nevar būt: “2) par tīšu noziegumu notiesātās vai *tiesājamās* (norādīts spēkā esošā redakcijā – autore) personas; 3) personas, kas notiesātas par tīša nozieguma izdarīšanu, lai arī tās atbrīvotas no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju vai arī to sodāmība ir dzēsta vai noņemta; 4) personas, kas atbrīvotas no amata ar tiesas spriedumu krimināllietā”.<sup>40</sup> Jau minētā Ministru kabineta Atbildes projekta Tiesībsargam pievienotajā pielikumā attiecībā uz likuma “Par prakses ārstiem” 4. panta 2. un 3. punktā ietvertais atzīts par absolūtu aizliegumu (kas uzskatāms par salīdzinoši barga ierobežojuma pastāvēšanu un liecina par neviennozīmīgu pieeju izvērtējumā), savukārt 4. punktā noteiktais – par terminētu.

### Kopsavilkums

1. Absolūtais aizliegums nozīmē tā attiecināšanu uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, nepieļaujot izņēmumus, to nosakot uz nenoteiktu laiku

<sup>36</sup> Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 13. marta spriedums lietā Nr. A420136217, SKA-442/2019. Pieejams: <https://www.at.gov.lv> [aplūkots 18.02.2022.]. Pamata redakcijā Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 14. panta ceturtais daļas (*nosakot, kāda persona nevar būt par zemessargu*) trešais punkts noteica: “attiecībā uz kuru ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu.” Spēkā esošajā redakcijā norma ir konkretizēta: “kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, izņemot šā panta piektajā daļā minēto gadījumu [..]”

<sup>37</sup> Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LV likums. Pieņemts 03.05.2007. [21.02.2022. red.].

<sup>38</sup> Par valsts noslēpumu: LV likums. Pieņemts 17.10.1996. [21.02.2022. red.].

<sup>39</sup> Tiesībsarga likums: LV likums. Pieņemts 06.04.2006. [19.03.2022. red.].

<sup>40</sup> Par prakses ārstiem: LV likums. Pieņemts 24.04.1997. [22.02.2022. red.].

(uz mūžu). Latvijas Republikas Satversmes tiesas judikatūrā līdz šim bijusi raksturīga tieši absolūta rakstura aizliegumu izvērtēšana. Šāda veida aizliegumiem arī pievērsta īpaša vērība to turpmākas noteikšanas nepieciešamībā; kā arī līdz šim jau veiktajos grozījumos tiesību aktos vērojama tendence mazināt aizliegumu absolūto raksturu.

2. Katram personas tiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ar likumu, pamatotam ar leģitīmu mērķi, samērīgam ar tā leģitīmo mērķi un nepieciešamam katrā konkrētā gadījumā (minētos kritērijus ņemot vērā jau normas izstrādē).
3. Apsverama ir iespējamība neattiecināt aizliegumu uz personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas, būdamas nepilngadīgas. Šā izņēmuma tiešs ietvērums normatīvajā regulējumā līdz šim nav bijis raksturīgs. Domājams, ka izvērtējamais kritērijs būtu pat paplašināms – saistot ne tikai ar nepilngadības vecumā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, bet arī jauniešu vecuma posmu.
4. Ne visos gadījumos ietvertais ierobežojums saistībā ar tiesību normās lietoto apzīmējumu “sodīta” uzskatāms par nepārprotami skaidru un saprotamu. Joprojām aktuāla ir nepieciešamība zināmos gadījumos (piemēram, Maksātnespējas likuma 3. panta otrajā daļā; līdzīgi būtu izsverams arī uz noteikto, ja “izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata”) aizliegumu konkretizēt (terminēta vai absolūta rakstura).
5. Zināmos gadījumos normatīvais regulējums liecina par sistēmiskas pieejas ierobežojumu noteikšanā nepieciešamību. Piemēram, likuma “Par prakses ārstiem” 4. panta 2. un 3. punktā ietvertais uzskatāms par salīdzinoši barga ierobežojuma pastāvēšanu un liecina par neviennozīmīgu pieeju izvērtējumā.